CZU: 811.135.1
ORCID: 0000-0002-6964-9524

Lidia CODREANCA
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

UTILIZAREA LIMBII ROMÂNE ÎN TRIBUNALUL REGIONAL CIVIL AL BASARABIEI (1818-1869)

The use of the Romanian Language in the Civil Regional Tribunal of Bessarabia (1818-1869)

Abstract: In this article, based on the information from the archives and the bibliographical sources of that time, it is examined the functioning of the Romanian language in the sphere of justice in the Bessarabian context, in the conditions of a diglossia linguistic situation established de jure on the 23rd of July 1812. It is also reflected the mode and the level of use of the Romanian language by the Regional Civil Tribunal of Bessarabia (1818-1869).
Keywords: social field, language functioning, diglossic linguistic situation, immigrant language, sociocultural framework.

Rezumat: În articol, pe baza informațiilor de arhivă și a surselor bibliografice de epocă, se examinează funcționarea limbii române în sfera justiției în context basarabean, în condițiile unei *situații lingvistice diglosice* stabilite *de iure* la 23 iulie 1812. Se relevă, mai cu seamă, modul și gradul de utilizare a limbii române în Tribunalul Regional Civil al Basarabiei (1818-1869).
Cuvinte-cheie: sferă socială, funcționare a limbii, situație lingvistică diglosică, limbă imigrantă, cadru sociocultural.

După cum deja ne-am pronunțat cu o altă ocazie (Colesnic-Codreanca, p. 74-80), după 1812, în noul cadru sociocultural basarabean, și-a făcut apariția o sferă socială superioară de funcționare a limbii, copiată după modelul realității rusești, și anume, sfera justiției și administrației publice.

De menționat, în termeni sociolingvistici că, *de iure* Regulamentul de la 23 iulie 1812 de la St. Petersburg privind formarea administrației provizorii a Basarabiei, aviza o altă situație lingvistică decât cea existentă până la acel moment în Basarabia, și anume o *situație lingvistică diglosică* care s-a menținut până la noul Regulament de la 29 februarie 1828. Iar *de facto*, cât privește sfera justiției, utilizarea a două limbi: a limbii române – limba majorității vorbitoare, și a limbii ruse – limbă imigrantă, se dovedește a fi imposibilă și durează până la decretul imperial de la 3 august 1825, decret care desființează Consiliul Suprem din Chișinău, iar afacerile lui sunt preluate de către Senatul Ocârmuitor din St. Petersburg.

BDD-A31592 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:05 UTC)

Deci în context basarabean, *situaţia lingvistică diglosică* îşi ia începutul chiar din anul 1812, deoacere articolul 19 al Regulamentului de la 23 iulie 1812, din capitolul „Cu privire la administraţia civilă" stipula: „Actele să vor întocmi în limbile rusă şi moldovenească" (ANRM, fila 11-14; Zapiski..., 1868, p.110) şi este reconfirmată prin Regulamentul din 29 aprilie 1818, intitulat în româneşte „Proiect pentru cele mai întâi temelii la Obrazovania ocârmuirii politiceşti din lăuntrul a Oblastei Basarabiei" (Mihail, Mihail, 1993, p. 27-112), Regulamente (1812; 1818) alcătuite, în general, pe baza legilor şi aşezămintelor locale, care promiteau menţinerea în Basarabia a organizării vechi şi a instanţelor judecătoreşti existente în Moldova la începutul secolului al XIX-lea; „precum şi întrebuinţarea limbii moldoveneşti înaintea instanţelor judecătoreşti" (Erbiceanu, 1934, p. 8).

Printre instituţiile judiciare, apărute în noul cadru sociocultural basarabean de după 1812 în sfera justiţiei, sferă socială copiată după realitatea rusă, se numără şi Tribunalul Regional Civil al Basarabiei, fondat în 1818, conform Regulamentului din 29 aprilie, instituţie judiciară care „examina procesele civile intentate între locuitorii provinciei, acţiunile intentate de stat împotriva persoanelor fizice, cererile cu privire la confirmarea actelor de vânzare-cumpărare şi cu privire la tutela asupra averii persoanelor decedate. Tribunalul Regional Civil din Basarabia activa conform Regulamentului privind organizarea guberniilor Imperiului Rus, aprobat de Ecaterina a II-a la 7 noiembrie 1775, în care sunt fixate componentele acestei instituţii judiciare" (Tomuleţ, Emilciuc, 2011, p.131).

Este de remarcat că, până la 1818, funcţiile Tribunalului Regional Civil al Basarabiei le executa Departamentul I al Guvernului Regional al Basarabiei, format la 2 februarie 1813, conform prevederilor Regulamentului din 23 iulie 1812.

În continuare, fără pretenţia de exhaustivitate, bazându-ne doar pe informaţiile sustrase din sursele de arhivă, vom examina *gradul de utilizare a limbii române* în *Tribunalul Regional Civil al Basarabiei* (1818-1869) intitulat rusește: *Bessarabskii oblastnoi grajdanskii sud** (*nota bene!*: în acest studiu de arhivă, utilizăm denumirile româneşti recomandate de Dinu Poştarencu (Poştarencu, 2005) ale instituţiilor ruseşti din secolul XIX din Basarabia, cu exepţia unor titluri de dosare istorice).

Tribunalul Civil Regional al Basarabiei ţine de Fondul 37 al secolului XIX, păstrat la Arhiva Naţională a Republicii Moldova, fond în care se cuprind şase inventare (registre): Inventarul 1 (1812-1837), inventarul 2, 3 şi 4 (1813-1869), inventarul 5 (1860-1869), inventarul 6 (1829-1870).

Reamintim că prin articolul 62 din Noul Regulament de la 29 februarie 1828, era prevăzut ca pe viitor: „Toate pricinile în locurile prisudstfiilor din oblastia Bessarabiei să lucrează pe limba rossienească, iară când va urma nevoie cu tălmăcire şi pre limba moldovenească"(Mihail, Mihail, 1993, p.128).

Din sursele de arhivă, pe care am reuşit să le răsfoim, am observat nişte momente relevante ce ţin de această prevedere imperială de la 1828, pe care le reproducem *infra*.

În perioada 1 martie – 21 martie 1828 la Tribunalul Regional Civil al Basarabiei şedinţele de lucru au loc în limba română. Bunăoară, procesele-verbale ale şedinţelor, înşiruite pe 188 de file, sunt redactate în română cu excepţia semnăturii de la final. Ne referim la microfilmele, intitulate *Jurnal Zasedanii Bessarabskago Oblasnago Grajdanskago Suda*, din perioada: 1martie - 21 martie 1828 (ANRM, fond.37, reg. 2, dosar. 814).

BDD-A31592 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:05 UTC)

Abia din iulie 1829 ședințele de lucru în cadrul *Tribunalului Regional Civil al Basarabiei* au loc în limba rusă. Atestăm acest moment important în microfilmele: *Jurnal Zasedanii Bessarabskago Oblasnago Grajdanskago Suda* perioada: 8 iule 1829 – 2 mai 1832 (ANRM, fond 37, reg.2, dosar 953) și *Jurnal Zasedanii Bessarabskago Oblasnago Grajdanskago Suda* din perioada 1829-1840 (ANRM, fond.37, reg.2, dosar 952).

Începând cu „23 ghenvarea" 1832, am întâlnit traduceri paralele româno-ruse, cu mențiunea: „Perevod s moldavkago"; "Perevod sei s podlinnago kupciuiu zapisi na Moldavskom iazâke"; „Perevod s orighinala Moldavskago" ș. a. (ANRM, fond 37, reg. 2, dos. 1303).

Anume această categorie de dosare ne-a trezit interesul și râvna spre cercetare. Am intenționat să descoperim funcționari, vorbitori de română, care activau în cadrul Tribunalului Regional Civil al Basarabiei; funcția deținută de aceștia, pregătirea lor profesională. Și neapărat texte redactate în română, ce urmau a fi traduse în rusește.

Relevante sunt informațiile cu referire la traducători. Descoperim că, chiar până la 1868 aceștia și-au exercitat funcția de traducători la Tribunalul Regional Civil, care din 1869, după cum deja am remarcat, a fost suprimat odată cu introducerea în Basarabia a statutelor judiciare din 1864. Traducătorii atestați, fie că erau nativi vorbitori de română, fie că o studiaseră în Liceul Regional, la Seminarul Teologic din Chișinău sau în școlile ținutale, ei posedau bine limba rusă și efectuau traduceri din română în rusă.

Printre aceștia l-am reținut pe Constantin Grosu, originar din Mereni, mazil basarabean (ANRM, fond. 37, reg. 4, dosar. 247, fila 4), absolvent al Liceului Richelieu din Odesa, angajat la 2 septembrie 1852 (fila 1), care activează în calitate de traducător din 1852 până în 1868. Deși în liceu, conform Certificatului de absolvire prezentat, n-a studiat româna, el era cunoscător de română. Din dosar aflăm că tatăl său, Grigorie, funcționar de cancelarie, fusese copist la Judecătoria de Zemsvă din Orhei, care avea drept ocupație „perfectarea dosarelor în dialectul moldovenesc" (fila 4). La 27 septembrie 1868 Constantin Grosu solicită să fie eliberat din postul de traducător în legătură cu numirea sa de către Mareșalul Nobilimii în funcția de conciliator în litigii funciare al sectorului I/ *Besarabskago uezda* (fila 15).

Nu cunoaștem exact câte posturi de traducători erau la Tribunalul Regional Civil al Basarabiei. Numai în 1852 găsim câteva nume: Ivan Ratco, traducător titular (ANRM, fond.37, reg.6, dosar. 58, fila 148-149), Alexandr Moșan, traducător titular (fila 125, fila 186), Pisarenco, traducător titular (fila 197). După cererea de eliberare depusă de Pisarenco, la acel post vacant au pretins Gheorghe Baidan, care își desfășura activitatea la Consistoriul Duhovnicesc din Chișinău (*Ibidem*) și Constantin Grosu (fila 198).

În 1854, la funcția de traducător titular al Tribunalului Regional Civil al Basarabiei pretinde Nicolai Samov, traducător la Judecătoria districtului Chișinău-Orhei. La 18 martie 1854 acesta solicită să fie transferat în aceeași funcție la Tribunalul Regional Civil (ANRM, fond. 37, reg. 4, dosar. 686, fila 3). Însă, așa cum la acea dată revenise deja la locul de muncă, după un concediu de boală, traducătorul titular Danijevski... (nume *indescifrabil*), cererea lui Nicolai Samov este respinsă, el rămânând la Orhei.

BDD-A31592 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:05 UTC)

La 27 octombrie 1858 Samov din nou roagă să fie transferat la Tribunalul Regional Civil, specificând: „în calitate de funcţionar de cancelarie până la o eventuală apariţie a postului vacant de traducător” (fila 6).

Din Statul personal al lui Nicolai Samov aflăm că era copist de categoria a treia, provenind din „copii ai funcţionarilor de cancelarie”, că în instituţii de învăţământ particulare studiase mai multe limbi: limba rusă, greacă, franceză, moldovenească* /păstrăm denumirea originalului), italiană şi alte discipline (fila 10 verso-fila 11). În 1845, fiind cunoscător de limbi străine, la cererea sa, a fost acceptat la Judecătoria Comercială din Ismail pe post de „traducător în limba rusă al diverselor hârtii şi acte”/ (*Ibidem*). Iar în 1849, tot la solicitarea sa, a fost transferat la Orhei.

Cererea lui Samov, reluată la 27 octombrie 1858, este acceptată, iar la 24 noiembrie 1859 îl atestăm deja în calitate de traducător titular la Tribunalul Regional Civil al Basarabiei (fila 28). Pe lângă funcţia de traducător i se încredinţează şi cea de „custode al documentelor”(fila 32). La 1 decembrie 1869 traducătorul Nicolai Samov este numit în funcţia de „secretar adjunct al Judecătoriei districtului Chişinău” (fila 38).

E de notat că, deşi majoritatea covârşitoare a funcţionarilor Tribunalului Regional Civil al Basarabiei erau de etnie rusă, veniţi din Imperiul Rus, totuşi printre aceştia ocupau diverse funcţii în cadrul Tribunalului şi un număr impunător de aborigeni vorbitori de română, judecând după numele lor româneşti trunchiate, precum: Ivan Digor, copist (ANRM, fond. 37, reg. 6, dosar. 58); Egor Russo, preşedinte al Tribunalului Regional Civil, de proveniență nobilă (fila 18 verso-fila 24); Filip Sarocean, nobil din ţinutul Tiraspol (fila 49); Vasilie Stavila (fila 120); Pavel Topor, ex-secretar (fila 126); Mihail Luppov, copist de categoria a doua (fila 189); Mihail Dânga, copist de categoria a doua (fila 190); Vasilii Gorici, şef de birou adjunct, originar din Ismail (ANRM, fond. 37, reg. 6, dosar. 55, fila 1 verso); Carl Pruncul, asesor al Nobilimii (ANRM, fond.37, reg. 6, dosar. 184, fila 1-4); Dmitrii Russo, preşedinte al Tribunalului Regional Civil al Basarabiei, de proveniență nobilă (ANRM, fond. 37, reg. 6, dosar. 186, fila 1 verso-fila 2); Fima Ghincul, şef de birou adjunct, copist de categoria a treia (ANRM, fond. 37, reg. 5, dosar. 884, fila 3); Constantin Dunca, secretar al Tribunalului Regional Civil al Basarabiei (1858-1867), „fost supus al Principatului Moldovei”(ANRM, fond.37, reg. 6, dosar. 178, fila 37).

Abilităţile de traducere şi nivelul de cunoaştere a limbii române al candidaţilor la posturile vacante de traducători erau apreciate de către „Consilierii titulari şi membrii care cunosc limba moldovenească” (ANRM, fond. 37, reg. 6, dosar. 58, fila 199 verso-fila 200).

Reţinem că, în filele de arhivă, în afară de traducătorii titulari, se perindă şi nume de traducători ocazionali, precum**:** „nobilul” Filatov, „nobilul” Roşco Constantin, Spiridon Codrean (ANRM, fond. 37, reg. 2, dosar. 1303).

Un moment deosebit de însemnat este faptul că, sursele de arhivă cu referire la sfera justiţiei, ne divulgă informaţii despre limba română din Basarabia, **cu alfabet latin**, atestată documentar la 7 septembrie 1862, în răspunsurile oferite în scris de către Vasile Muratov la examenul de promovare pentru obţinerea titlului de „Profesor de limba

BDD-A31592 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:05 UTC)

moldovenească în şcoala ţinutală" (ANRM, fond. 1862, reg. 25, dosar 153, fila 41-46), disciplină şcolară care se studia în Liceul Regional din Chişinău şi în unele şcoli ţinutale din Basarabia după manualele lui Ioan Doncev *Cursul primitiv de limba rumână* şi *Abecedă rumână*, editate la Chişinău în 1865.

La 17 noiembrie 1865, traducătorul titular Nicolai Latia înaintează un demers preşedintelui Tribunalului Regional Civil al Basarabiei, Alexandr Djunkovski, care îl eliberase din funcţie pe motiv că el nu fusese în stare să citească în faţa instanţei nişte acte redactate cu alfabet latin. Nicolai Latia, în avizul său, îşi justifică ignoranţa într-un mod deosebit de obraznic: „La 12 noiembrie eu am fost chemat la Tribunalul Civil pentru a citi nişte hârtii moldoveneşti, pe care nu le-am putut citi liber, deoarece acestea erau scrise cu litere latino-franţuzeşti, în noua limbă moldovenească/*novo-moldavskii iazâk*/ pe care eu nu o cunosc prea bine, e o limbă care deloc nu este utilizată în Regiunea Basarabiei. Ca urmare, Înălţimea Voastră aţi găsit de cuviinţă să mă eliberaţi din serviciu. Dar, având în vedere că, eu pentru prima dată am fost nevoit să citesc în faţa unui public numeros o hârtie scrisă indescifrabil în noua limbă moldovenească, mie puţin cunoascută, limbă care nu numai că nu are o gramatică stabilită, ba chiar nici litere statornice nu are şi fiecare le redă în scris în mod diferit, samavolnic.

Cu umilinţă, Vă rog, Înălţimea Voastră, să nu-mi consideraţi drept vină necunoaşterea noii limbi moldoveneşti, limbă care nu are utilizare în Regiunea Basarabiei, limbă care mie, nu-mi trebuie în calitatea mea de traducător desemnat a traduce, în mod exclusiv, dosare şi documente vechi de hotărnicie care sunt înaintate la Tribunal de către Oficiul de Hotărnicie, şi să mă restabiliţi în funcţie" (ANRM, fond. 37, inv. 6, dosar. 180, fila 8-8 verso).

La şedinţa Tribunalului Regional Civil al Basarabiei din 16 noiembrie 1865, la care a fost luat în discuţie demersul lui Nicolai Latia, s-a decis ca: „Din respect pentru explicaţiile Registratorului de Colegiu Latia, acesta să fie repus în funcţie cu condiţia ca, el neapărat şi în timp de scurtă durată, să înveţe noua limbă moldovenească" (lifa 11).

Concluzii:

1) Răsfoind 7784 de file din Fondul 37, am atestat:

a) 1844 de file româneşti;

b) 269 de file cu text paralel româno-rus;

c) 8 file cu text paralel rus-român.

2) Interdicţiile oficiale prevăzute de Noul Regulament din 29 februarie 1828 „Aşăzământul pentru ocârmuiriea oblastei Bessarabiei" (Mihail, Mihail, 1993, p. 121-144), care „pune capăt autonomiei juridico-administrative de scurtă durată a Basarabiei, introducând *rusificarea completă* (sublinierea ne aparţine) a tuturor instituţiunilor ei" (Erbiceanu, 1934, p. 17), au condiţionat substituirea limbii române cu limba rusă.

3) în şedinţele de lucru ale Tribunalului Regional Civil al Basarabiei limba română a fost exclusă din iulie 1829;

4) la Tribunalul Regional Civil al Basarabiei limba română a avut un grad foarte redus de utilizare (chiar până în 1869!), funcţionând doar la nivelul traducerilor în limba rusă;

BDD-A31592 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:05 UTC)

5) traducătorii erau selectați dintre absolvenții Seminarului Teologic din Chișinău sau ai Liceului Richelieu din Odesa, ai școlilor ținutale, iar de cele mai dese ori dintre copiii nobililor autohtoni, cu studii particulare, cunoscători de limbi străine.

Referințe bibliografice:

1. COLESNIC-CODREANCA, Lidia. Repere sociolingvistice privind comunitatea lingvistică din Basarabia (1812-1918) și sfera justiției. În: *FILOLOGIA MODERNĂ. Realizări și perspective în context basarabean. Spiritus loci: interferențe, confluență, rezistență*, Chișinău, 2019, p.74-80.

2. Arhiva Națională a Republicii Moldova, fondul 1, registrul 1, dosarul 3995, fila 11-14/în continuare: ANRM, fond.,reg.,dosar/; Записки Бессарабского Областного Статистического Комитета. Кишинев, 1868, том.III, p.110.

3. PAUL, Mihail. ZAMFIRA, Mihail. *Acte în limba română tipărite în Basarabia, vol.1 (1812-1830)*. București, 1993, p. 27-112.

4. ERBICEANU, Vespasian. *Naționalizarea justiției și unificarea legislativă în Basarabia*. București, 1934.

5. TOMULEȚ, Valentin. EMILCIUC, Andrei. Boicotarea de către funcționarii ruși a aplicării limbii moldovenești (române) în procedura judiciară din Basarabia (29 aprilie 1818 - 29 februarie 1828). Cazul isprăvniciilor Bender și Hotin. În: *Studia Universitatis*. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.10 (50), p. 129-141.pdf.

6. POȘTARENCU, Dinu. *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, vol.I. *Instituții rusești din Basarabia. Dicționar rus-român*. Chișinău, 2005.

7. ANRM, fond. 37, reg.2, dosar.814.

8. ANRM, fond. 37, reg.2, dosar. 953.

9. ANRM, fond.37, reg.2, dosar. 952.

10. ANRM, fond. 37, reg.2, dos. 1303.

11. ANRM, fond.37, reg.4, dosar.247.

12. ANRM, fond.37, reg.6, dosar.58.

13. ANRM, fond.37, reg.4, dosar. 686.

14. ANRM, fond.37, reg. 6, dosar. 55.

15. ANRM, fond.37, reg. 6, dosar. 184.

16. ANRM, fond.37, reg. 6, dosar.186.

17. ANRM, fond.37, reg. 5, dosar. 884.

18. ANRM, fond.37, reg. 6, dosar. 178.

19. ANRM, fond.1862, reg.25, dosar. 153.

20. ANRM, fond. 37, reg.6, dosar. 180.

BDD-A31592 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:05 UTC)